

ALAN SIAROFF'UN TİPOLOJİSİ IŞIĞINDA 1946'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN SİYASAL PARTİ SİSTEMİ*

*The Politicalparty System Of TURKEY FROM 1946 To Present In The Light Of Siaroff's
Typology*

Arş.Gör. Emre SAVUT

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, emre.savut@deu.edu.tr

Savut, E. (2017). "Alan Siaroff'un Tipolojisi Işığında 1946'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Parti Sistemi", Vol:3,
Issue:11; pp:126-140 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
02/05/2017
Makale Yayın Kabul Tarihi
The Published Rel. Date
25/05/2017

Anahtar Kelimeler

Siyasal Partiler, Parti
Sistemleri, Türkiye'nin
Siyasal Parti Sistemi, Alan
Siaroff

Keywords

Political Parties, Party
Systems, Turkey's Political
Party System, Alan Siaroff

JEL Kodları: M41, M14,
M48, M10

ÖZ

Ülkelerin siyasal sistemlerinde etkin olan partilerin sayısı ekonomik, kültürel, ideolojik, hukuki vb. değişkenlere bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Sistem içinde etkin olan partilerin sayılarının belirlenmesi konusundaki çalışmalar 1950'li yıllara kadar geri götürülebilmektedir. Bu dönemde parti sistemleri sayı kriterine bağlı olarak tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri olmak üzere klâsik bir ayrıma tabi tutulmuştur. Ancak ilerleyen dönemde sayı kriterine bağlı klâsik sınıflandırma değişen koşulları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Parti sistemini konu alan çalışmalar yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanmış ve küresel düzeyde çok parti sisteminin genel kabul gördüğünden hareketle, iki parti sistemi ile çok parti sistemini birbirinden ayıran farklar ve çok parti sistemini kendi içinde sınıflandıran kriterler ortaya konmuştur. Bu bağlamda yakın tarihli bir tipoloji olarak Alan Siaroff tarafından ortaya konan 9 kademeli sınıflandırma çalışmamızın temelini oluşturacaktır.

Alan Siaroff'un 9 kademeli tipolojisi, Türkiye'nin siyasal parti sistemi tarihini analiz edebilmek, sistemin ideolojik karakteristiğini betimlemek ve 2017 sonrası Türkiye'yi bekleyen olası parti sistemi senaryolarını ortaya koyabilmek noktasında açıklayıcı bilgilere sahip bir tipolojidir.

ABSTRACT

The number of parties active in the political systems of the countries is economic, cultural, ideological, may vary from country to country depending on variables depending on economic, cultural, ideological, legal etc variables. The studies on determining the numbers of parties active in the system can be taken back to 1950's. In this period, party systems were subjected to a classical separation, one-party, two-party and multi-party systems depending on the number criteria. However, in the following period, classical classification based on number criterion was insufficient to explain the changing conditions. The studies on the party system have gained momentum since the second half of the twentieth century and with the general acceptance of the multi-party system at the global level, the differences distinguishing the two-party system from the multi-party system and criterias that classify multipart system in itself have been set out. In this context, the 9-step classification proposed by Alan Siaroff as a recent typology will form the basis of our work.

Alan Siaroff's 9-step typology is a typology with an explanatory knowledge that can be used to analyze Turkey's political party system history, describe the ideological character of the system, and reveal possible party system scenarios waiting for Turkey after 2017.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin siyasal sisteminde etkin olan partiler o ülkenin kendisine özgü siyasal, kültürel, ekonomik vb. koşulları içerisinde bir arada bulunurlar. Bu nedenle partiler arasındaki ilişkiler ve partilerin siyasal sistem ile ilişkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ayrıca parti sistemlerine ilişkin

* Çalışma, 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulmuş "1946'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Parti Sistemi" adlı bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

yapılacak sınıflandırma ülkeden ülkeye değişebileceği gibi o ülkenin öznel koşulları içerisinde de değişiklik gösterebilmektedir.

Siyasal parti sistemlerine ilişkin yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başlayan sınıflandırma çalışmaları genellikle sayı kriteri esas alınarak yapılmıştır. Sayı sistemi esas alınarak yapılan temel sınıflandırma tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri olmak üzere üç kademeli olarak oluşmakta ve bu sınıflandırma "klasik sınıflandırma" olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte özellikle 1960'lı yıllardan itibaren sadece seçim yarışında etkin olan partileri dikkate alan sayı kriteri üzerinden yapılan çalışmaların siyasal parti sistemlerini açıklamakta yetersiz kaldığı görüşü savunulmaya başlamıştır. Sayı esas alınarak yapılan sınıflandırmaya ek olarak, ülkenin seçim sistemi, hükümet sistemi, ideolojik yapıtaşları, partiler arasındaki ikili ilişkiler, sistemin kutuplaşma düzeyi gibi unsurların siyasal parti sistemi çalışmalarına dâhil edilmesi gerekliliği düşüncesi yapılacak sınıflandırmalarda etkili olmuştur.

Klasik sınıflandırmayı eleştiren ve parti sistemlerini değişen koşullarla birlikte tekrar ele almaya çalışan düşünürler genelde iki parti sistemleri ile çok parti sistemlerini ayıran noktaları ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu düşünürlerden biri olan Jean Blondel, her ne kadar iktidar olma şansına sahip olmasa da koalisyon kurma, partiler arası seçim birlikteliği gibi araçlarla sistemi etkileme gücüne sahip küçük partilerin önemine dikkat çekerek ortaya koyduğu iki-buçuk parti sistemi sınıflandırması ile özgün bir yere sahiptir. Giovanni Sartori ise sayı kriterine dayalı klâsik ayrımın geçerliliğini eleştirerek; partilerin karşılıklı ilişkilerini, iktidarı ele geçirme ya da en azından iktidara ortak olabilme kapasitelerini dikkate alan ve sistemin kutuplaşma derecesini ortaya koyan bir sınıflandırmaya gitmiştir. Alan Ware ise partilerin yasama organında en az %3 koltuk oranına sahip olup olmalarını dikkate alarak ve yasama organındaki partilerin sandalye sayılarını birbirleriyle karşılaştırarak 4 kademeli bir tipoloji ortaya koymuştur. Makalenin teorik temelini oluşturan sınıflandırma bahsettiğimiz bu üç tipolojiyi temel alarak iki partili ve çok partili sınıflandırmaları kendi içerisinde ayrımlara tabi tutan Alan Siaroff'un 9 kademeli sınıflandırmasıdır. Bu 9 kademeli tipolojinin oluşmasını belirleyen temel kriterler ise mecliste %3'ün üzerinde sandalyeye sahip olan parti sayısı ve birinci, ikinci ve üçüncü partilerin sandalye sayılarının karşılaştırılmasıdır.

Türkiye'de siyasal parti sistemine yönelik akademik çalışmalarda ya sayı kriterine dayalı klâsik tipolojinin temel alındığı ya da Sartori'nin yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Alan Siaroff'un tipolojisini çıkış noktası olarak ele alan bir çalışma ise bulunmamaktadır. Bu anlamda çalışmamız, tipolojinin hem kapsamlı hem de yakın tarihli oluşundan hareketle 1946 seçimlerinden günümüze kadar Türkiye'nin parti sistemleri analizini ortaya koymayı ve böylelikle literatürdeki eksikliğe küçük bir katkı yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonucunda ise siyasal geçmişimize yönelik yapılmaya çalışılacak bir analizin yanında 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu sonrası Türkiye'nin parti sistemine yönelik sistemsel ve ideolojik öngörüler ortaya konacaktır.

2. PARTİ SİSTEMLERİ

2.1. Parti Sistemleri Literatürüne Genel Bakış

Siyasal parti sistemlerine ilişkin klâsik sınıflandırmada sayı kriteri esas alınmakta ve seçimlerde yarışan partilerin sayısına dayalı bir sınıflandırmaya gidilmektedir. Bu sınıflandırmada tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri olmak üzere üçlü bir ayrım kabul edilmiştir. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin genelinde liberal demokrasilerin hâkimiyeti başlamış ve parti sistemleri de demokratik bir nitelik kazanmıştır. Bu noktada artık "gerçek tek parti" sistemlerinin görülmesi neredeyse imkânsız bir hâle gelirken iki partili ya da çok partili sistemler içinde "hâkim (baskın) tek parti" sistemlerinin görülebilme ihtimali ortaya çıkmıştır. Klâsik sınıflandırma ise bu noktada sistemi açıklamakta yetersiz kalır. İki parti sistemleri ile çok parti sistemlerinin birbirlerinden nasıl ayrılacağı, bu sistemlerin kendi içlerinde ortaya çıkabilecek yeni türler ve yine bu sistemlerde baskın partilerin varlığı; kuvvet oranları, karşılıklı ilişkiler, sosyolojik nitelikler, ideolojik tutum ve davranışlar gibi faktörleri dikkate alan yeni tipolojilerle ortaya konmaktadır (Kapani, 2007: 193-194). Ortaya konan yeni tipolojilerin temel değerlendirme kriterleri ise partilerin mecliste elde ettiği sandalye oranı, seçim sistemleri, partilerin karşılıklı güçleri ve işbirliği potansiyelleri vb. şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Wollinetz, 2006: 53). Bu noktada Jean Blondel, Giovanni Sartori, Alan Ware, ve Alan Siaroff gibi düşünürler parti sistemleri çalışmalarında yeni yaklaşımlar ortaya koyan düşünürler arasında sayılabilirler.

Blondel Duverger tarafından partilerin sayısına dayalı olarak yapılan sınıflandırmanın ötesine geçerek çok partili sistemleri kendi içinde ayrımlara tabi tutmuş ve bu ayrımı gerçekleştirirken de niteliksel ve niceliksel verileri bir arada kullanmıştır (Pelizzo ve Nwokora, 2016: 1020). 1945-1966 yılları arasında 19 Batı ülkesinin seçimlerini inceleyen Blondel, bu ülkelerin parti sistemlerinin parti sayılarına, partilerin gücüne ve siyasal yelpazedeki konumlanışlarına göre şekillendiğini belirtir. Blondel'in incelediği 19 ülkeden 5'inde iki partinin aldığı oyların toplamı %89'un üzerindedir. İkinci gruptaki 5 ülkede ise seçimlerde ilk iki sırayı alan partilerin oy toplamı %75 ile %80 arasındadır. 6 ülkeden oluşan üçüncü grupta ise ilk iki sırayı alan partilerin oy toplamı %60-70 aralığındadır. Son olarak 3 ülkeden oluşan dördüncü gruptaki ülkelerde ilk iki partinin aldığı oyların toplamı %50'nin altında kalmaktadır (1968; 182-185).

Tablo.1 İki Partinin Aldığı Oy Oranları (%)

<u>1.Grup</u>	
ABD	99
Yeni Zelanda	95
Avusturalya	93
Birleşik Krallık	92
Avusturya	89
<u>2.Grup</u>	
Batı Almanya	80
Lüksemburg	80
Kanada	79
Belçika	78
İrlanda	75
<u>3.Grup</u>	
Danimarka	66
İsveç	66
Norveç	64
İtalya	64
İzlanda	62
Hollanda	62
<u>4.Grup</u>	
İsviçre	50
Fransa	50
Finlandiya	49

Ülkelerin bu şekilde sınıflandırılmasının ardından öncelikle birinci parti ile ikinci partinin oyları karşılaştırılmış sonrasında ise ilk iki parti ile diğer partilerin oy oranları arasındaki fark ele alınarak ülkelerin parti sistemleri ortaya konmuştur. Buna göre ilk gruptaki ülkeler yani ilk iki partinin oy toplamının %89'un üzerinde olduğu ülkeler iki parti sistemine sahiptirler. İlk iki partinin oy toplamının %75-80 aralığında olduğu ülkelerin sistemini ise üç parti sistemi olarak adlandırmıştır. Diğer iki gruptaki ülkeleri ise eğer bir parti oyların %40'ından fazlasını aldıysa baskın bir partinin olduğu çok parti sistemi, eğer bir parti bu orana ulaşamadıysa baskın bir partinin olmadığı çok parti sistemi şeklinde sınıflandırmıştır(Wollinetz, 2006: 55).

Blondel'in sınıflandırmasında ilk gruptaki ülkelerin sisteminde hâkim olan iki partinin oyları arasında çok küçük farklılıklar söz konusudur. Sistem bu nedenle "saf iki parti sistemi" olarak adlandırılır. İlk iki parti arasındaki bu küçük farklılıklar nedeniyle saf iki parti sistemlerinde ideolojik kutuplaşma uç noktalarda değildir ve partiler arasında denge eğilimi söz konusudur. İkinci grupta yer alan ülkelerin ilk iki partisinin oyları arasındaki ortalama fark ise fazladır. Dolayısıyla ilk gruptan farklı olarak oy dağılımında denge değil değişkenlik söz konusudur. Blondel'e göre ikinci grupta yer alan ülkelerin en önemli karakteristik özelliği sistemde iki büyük partinin ve daha küçük üçüncü bir partinin var olmasıdır. Teoride üç partili sistem diye bir sistem adlandırması mümkün olsa da Blondel, Batı demokrasilerinde bu şekilde bir sınıflandırma yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Çünkü ikinci grupta yer alan ülkelerde eşit güçlerde üç partinin varlığından söz etmek mümkün değilken üçüncü grupta yer alan ülkelerde ise üçten fazla partinin varlığı söz konusudur. Bu nedenle Blondel, ikinci grupta yer alan ülkelerin sisteminin "iki-buçuk parti sistemi" olarak adlandırılmasını tercih etmiştir. Son olarak üçüncü ve dördüncü gruptaki ülkeleri bir arada ele alan Blondel, hemen hemen eşit güce sahip 4 veya daha fazla partinin varlığından dolayı bu ülkeleri çok partili sistemler içerisinde

konumlandırmıştır. Ancak burada da bir ayrıma giderek, %40'ın üzerinde ve ikinci partinin oy oranının iki katından fazla oy alan bir partinin varlığı durumunda sistemi “hâkim partinin olduğu çok parti sistemi” olarak adlandırmıştır (Blondel, 1968: 184-186). Blondel'in sınıflandırmasındaki iki-buçuk parti sistemi saf iki parti sistemi ile ılımlı çok parti sistemi arasındaki farklılıkları açıklama noktasında bir çıkış yolu olmuştur. Bu noktada “buçuk parti” sistem içerisinde sahip olduğu etkiye göre konumlandırılmaktadır. Eğer bir parti seçim ittifakı, koalisyon gibi araçlarla iktidarın belirlenmesi noktasında bir etkiye sahipse “buçuk parti” olarak adlandırılabilir. Aksi halde sistemi etkileme potansiyeline sahip olmayan bir parti oy oranına bakılmaksızın “buçuk parti” olarak kabul edilemez (Wollinetz, 2004: 4).

Genel olarak toparlayacak olursak, Blondel'in seçimlerde en yüksek oyu alan iki büyük partinin birbirleriyle karşılaştırılması ve diğer partilerin bu iki partiyle karşılaştırılması yoluyla oluşturduğu tipolojinin genel kademeleri şunlardır: a) İki Parti Sistemi, b) İki-Buçuk Parti Sistemi, c) Hâkim Bir Partinin Olduğu Çok Parti Sistemi ve d) Çok Parti Sistemi. Bu tipoloji sadece iki parti sistemini kendi içinde ayrıma tutmakla kalmamış, çok partili sistemleri de küçük de olsa bir ayrıma tabi tutarak kendinden sonraki çalışmalara esin kaynağı olmuştur (Mair, 2002: 89-90). Her ne kadar “iki-buçuk parti sistemi” kavramlaştırmasıyla önemli bir etki yaratmış olsa da Blondel'in sınıflandırması günümüz parti sistemini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Siaroff'u etkilediği görülen bir başka tipoloji ise çok partili sistemleri kendi içerisinde ayrıma tutan ve parti sistemleri yazınında önemli bir yere sahip olan Giovanni Sartori'nin tipolojisidir. Sartori parti sistemlerinin partiler arasındaki rekabete dayalı olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Parti sistemi sınıflandırması yapabilmek için sistemde birden fazla partinin olması gerektiğini belirten Sartori, ayrıca sadece siyasal partilerin varlığının da sistem sınıflandırması yapmak için yeterli olmadığını öne sürmüştür. Yani sistem siyasal partilerden fazlasıdır. Bununla birlikte seçim dönemlerinde partiler arasındaki ilişkiler de sistem açısından belirleyici niteliktedir (Bertoa, 2017: 405).

Klâsik sınıflandırmadaki çok parti sistemlerinin alt-tipleri üzerinde kapsamlı bir analiz yapan Giovanni Sartori iki parti sistemi, ılımlı çok parti sistemi, kutuplaşmış çok parti sistemi ve hâkim parti sistemi olmak üzere 4 kademededen oluşan ayrıntılı bir tipoloji ortaya koymuştur (Mair, 2002: 91). Çok parti sistemini ılımlı ve kutuplaşmış sistemler ayrımı üzerinden analiz ederek literatüre önemli bir katkı yapan Sartori, bu ayrımda partiler arasındaki ideolojik mesafeleri esas almıştır (Özbudun, 2011: 79-80). Sartori ideolojik mesafelere dayalı tipolojisiyle sadece parti sisteminin sayısal olarak tanımlamasını yapmakla kalmamış, sistemin merkezci bir yapıda olup olmadığını da ortaya koymaya çalışmıştır (Wollinetz, 2004: 5). Sartori'ye göre ılımlı çok parti sistemlerinde; partiler arasındaki ideolojik mesafe açık değildir, rejime kökten karşı olan partilerin gücü ihmal edilebilecek düzeydedir, sistem iki farklı ideolojik blok etrafında toplanmıştır ve iktidar bu bloklar arasında el değiştirir, sistemin iki blok etrafında toplanıyor olması uç partileri merkeze yaklaştırır ve dolayısıyla ılımlı, merkezci bir yapı ortaya çıkar. Kutuplaşmış çok parti sistemlerinde ise; sisteme kökten karşı partilerin varlığı söz konusudur, sistem iki bloklu olmaktan çıkmıştır, sistemde merkeze yönelmek oy kazandırmaz bu nedenle merkez partileri uçlara kaymak zorunda kalmaktadır, hükümet istikrarsızlıkları görülse de aşağı yukarı aynı partiler iktidar olur, sistem kutuplaşmıştır ve merkezkaç eğilimlidir (Teziç, 2003: 343).

İki parti sistemini de çok partili sistemler içinde ele alan Sartori'nin tipolojisini şu şekilde tablolastırmak mümkündür (Sartori, 1966: 138'den akt. Kiriş, 2011: 40):

Tablo 2: Sartori'ye Göre Çoğulcu Çok Parti Sistemleri

Parti Sistemi	Kutup Sayısı	Kutuplaşma	Sistemin Dinamiği
Basit Çoğulculuk (İki Parti)	İki Kutuplu	Yok	Merkezcil
İlamlı Çok Parti	İki Kutuplu	Az	Merkezcil
Kutuplaşmış Çok Parti	Çok kutuplu	Aşırı	Merkezkaç

Alan Siaroff'un tipolojisine kaynaklık eden bir diğer sınıflandırma ise Alan Ware tarafından yapılmıştır. Ware, Sartori'nin sınıflandırmasının 1970'lerden itibaren küresel siyasal sistemin değişen yapısını açıklamakta yetersiz kaldığını öne sürerek, sistemin artık ılımlı çoğulculuğa kaydığını ve ılımlı çoğulculuğun kalabalık yapısının dağıtılması gerektiğini belirtmiştir (Pelizzo ve Nwokora, 2016:

1021). Parti sistemleri analizini yaparken meclisteki sandalyelerin en az %3'üne sahip olma kriterini ortaya koyan Ware (Siaroff, 2003: 271), bu kriter ile Siaroff'un tipolojisine esin kaynağı olmuştur. Ware 1996 yılında kaleme aldığı kitabında partilerin niceliksel ölçütler üzerinden sınıflandırmasını yapmış ve bunun sonucunda da hâkim parti sistemi, iki parti sistemi, 3-5 partili sistemler ve 5'ten fazla partiye sahip olan sistemler olmak üzere 4 kademeli bir tipoloji ortaya koymuştur. Bu tipoloji ortaya koyulurken partilerin meclisteki sandalye oranı ve tek başına iktidar olup olamama durumu dikkate alınmıştır. Örneğin 3-5 partili sistemleri kendi içinde ayırırken ilk iki partinin %80'in üzerinde sandalye oranına sahip olmasına rağmen, bu partilerden herhangi birinin meclis çoğunluğunu elde edememiş olması ve sistemin "küçük" bir parti tarafından dengeleniyor olması "iki-buçuk parti sistemini" doğuracaktır. Başka bir örnek vermek gerekirse 5'ten fazla partiye sahip olan sistemlerde eğer ilk iki parti sandalye oranının %65'den fazlasına sahipse bu sistem "iki ana partiye sahip çok parti sistemi" olarak adlandırılır (Siaroff, 2006: 2-3).

Blondel'in "iki-buçuk parti" sınıflandırması ve birinci parti ile ikinci parti arasında kıyaslama yaparken ortaya koyduğu 2 kat kriteri, Sartori'nin çok partili sistemleri ılımlı ve kutuplaşmış sistemler olarak ayırması ve Ware'in %3'lük sandalye oranı kriteri Siaroff'un 9 kademeli olarak ortaya koyduğu kapsayıcı tipolojinin temel belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Siaroff, tüm bu kriterleri bir araya getirerek dünyada siyasal partilere sahip tüm demokratik sistemleri açıklayabilecek yeni bir tipoloji ortaya koyduğunu belirtmiştir.

2.2. Siaroff'un Tipolojisi

Blondel, Sartori ve Ware'in tipolojilerini değişen siyasal koşullara dayanarak tekrar ele alan Alan Siaroff, partilerin sandalye oranlarını dikkate alarak 9 kademeli bir tipoloji ortaya koymuştur. Siaroff 109 ülke üzerinde inceleme yapmış ve bu inceleme sonucunda iki parti, ılımlı çok parti ve kutuplanmış çok parti sistemlerini kendi içerisinde kategorilere ayırmıştır. Meclisteki sandalyelerin %3'ünden fazlasını alan partilerin sayısı, ilk iki partinin meclisteki sandalye sayılarının toplam oranı, birinci ve ikinci partilerin sandalye sayılarının karşılaştırması – burada Blondel'in 2 kat kriteri belirleyicidir- ve ikinci ve üçüncü partilerin sandalye sayılarının karşılaştırması – burada 2.5 kat kriteri belirleyicidir- Siaroff'un tipolojisini belirleyen kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır (Croissant ve Völkel, 2012: 239). Siaroff'un düşüncesinde önemli olan bir diğer nokta ise parti sistemlerinin belirlenmesinde temel alınacak zaman sorununu, yaklaşık 10 yıllık dönemlendirmelerin yapılmasını önererek çözüme kavuşturmasıdır.

Siaroff'un tipolojisi şu kademelerden oluşmaktadır (Siaroff, 2006: 6-13):

- Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi:* Bu sistemde meclise giren ilk iki parti toplam sandalyelerin en az %95'ini almalıdır. Ayrıca birinci gelen partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının en az 2 katı olmalıdır.
- Rekabetçi İki Parti Sistemi:* Meclise giren ilk iki parti sandalyelerin en az %95'ini almalıdır. Ancak birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından azdır.
- İlımlı Çok Parti Sistemi:* Siaroff bu sistemin aslında iki-buçuk parti sistemi olduğunu belirtmiştir. Sistemde meclisteki sandalyelerin %3'ünden fazlasını alan parti sayısı 2 ile 5 aralığındadır. İlk iki partinin sandalye oranı %80 - %95 aralığındadır. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından azdır. Ancak ikinci partinin sandalye sayısı üçüncü partinin sandalye sayısının en az 2.5 katıdır. Bu sistem hükümet kurabilmek için üçüncü bir partinin desteğine ihtiyaç duyulduğu için iki-buçuk parti sistemi olarak adlandırılır.
- Baskın Bir Partiye Sahip İlımlı Çok Parti Sistemi:* Meclisteki sandalyelerin %3'ünden fazlasına sahip olan partilerin sayısı 3 ile 5 aralığındadır. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin en az 2 katıdır. Bu sistemde birinci gelen parti hükümet kurmak için gerekli olan çoğunluğa sahiptir ve diğer partilerin açıkça önündedir. Uzun vadede birinci partinin sandalye sayısının ikinci partinin sandalye sayısından bir miktar aşağıya düşmesi sistemin niteliğini değiştirmez.
- İki Ana Partiye Sahip İlımlı Çok Parti Sistemi:* 3 ile 5 parti meclisteki sandalye sayısının %3'ünden fazlasına sahiptir. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından azdır. İkinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından fazladır. Bu sistemi iki-buçuk parti sisteminden ayıran özellik, iki ana partiden birinin hükümet kuracak çoğunluğu elde etme şansına sahip olmasıdır.

- f. *Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu İlimli Çok Parti Sistemi*: Meclisteki sandalyelerin %3'ünden fazlasına sahip olan 3-5 parti vardır. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından azdır. Dolayısıyla bu sistemde mecliste yer alan partilerin güçleri arasında ciddi bir fark yoktur.
- g. *Bir Baskın Partiye Sahip Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi*: 5'den daha fazla parti meclisteki sandalyelerin en az %3'üne sahiptir. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının en az 2 katıdır. Ancak birinci parti hükümet kuracak çoğunluğa sahip değildir ve meclisteki diğer partiler tarafından denetlenebilmektedir. Bununla birlikte hükümetin belirlenmesinde belirleyici olan yine birinci partidir.
- h. *İki Ana Partiye Sahip Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi*: 5'den fazla parti meclisteki sandalyelerin en az %3'üne sahiptir. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından az, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından fazladır. İki büyük partiden hiçbiri meclis çoğunluğuna sahip değildir.
- i. *Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi*: Meclisteki sandalyelerin %3'ünden fazlasını alan en az 5 parti bulunmaktadır. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından, ikinci partinin sandalye sayısı da üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından azdır. Partilerin oy oranları arasında ciddi farklar yoktur. İlk iki partinin aldığı oy oranı %60'ın altındadır. İlk iki parti birleşmedikçe hükümeti oluşturabilmek için en az 3 partiye ihtiyaç vardır.

Tablo 3: Alan Siaroff'un Parti Tipolojisi

Parti Sistemleri	Kriterler	Meclisteki Sandalyelerin %3'ünden Fazlasına Sahip Parti Sayısı	Birinci Partinin Sandalye Sayısının İkinci Partiye Oranı	İkinci Partinin Sandalye Sayısının Üçüncü Partiye Oranı
Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi		2	≥ 2	-
Rekabetçi İki Parti Sistemi		2	< 2	-
İlimli Çok Parti (İki-Büyük) Sistemi		2-5	< 2	$\geq 2,5$
Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi		3-5	≥ 2	$< 2,5$
İki Ana Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi		3-5	< 2	$\geq 2,5$
Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu İlimli Çok Parti Sistemi		3-5	< 2	$< 2,5$
Baskın Bir Partiye Sahip Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi		+5	≥ 2	$< 2,5$
İki Ana Partiye Sahip Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi		+5	< 2	$\geq 2,5$
Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu Kutuplaşmış Çok Parti Sistemi		+5	< 2	$< 2,5$

Siaroff'un tipolojisi sistemli bir kurguya ve kolay anlaşılır bir metodolojiye sahip olması, çok partili sistemlerin çözümlenmesinde kolay bir yöntem olması ve belirlenen kriterlerin koalisyon/şantaj potansiyeli gibi kriterlere oranla daha net olması nedeniyle çağdaş sistemlerin açıklanmasında çok faydalı bir tipoloji olma niteliğine sahiptir (Croissant ve Völkel, 2012: 239).

Görüldüğü gibi Siaroff'un sınıflandırmasının temelinde partilerin kazanmış oldukları sandalye sayısı yer almaktadır. Sandalye sayılarının temel belirleyicisi de ülkelerin uyguladığı seçim sistemleridir. Dolayısıyla Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde parti sistemlerine ilişkin bir analiz yaparken öncelikle ülkemizde uygulanan seçim sistemlerini ele almak gerekmektedir.

3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'NİN SEÇİMLERİ

3.1. Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri

Parti sistemleri kendisini belirleyen teknik bir faktör olarak seçim sistemleri ile doğrudan doğruya ilişki içindedir. Duverger'in ifadesiyle "parti sistemleri ile seçim rejimleri birbirinden ayrılmaz iki realitedir" ve Duverger bu ilişkiyi şu şekilde formüle etmiştir (Duverger, 1958: 75'ten akt. Çam, 1968: 217):

- Tek turlu çoğunluk sistemi → Çift parti sistemi
- İki turlu çoğunluk sistemi → İlimli (ittifaklara dayalı) çok parti sistemi
- Nisbî temsil sistemi → Sert, bağımsız (kutuplaşmış) çok parti sistemi

Her ne kadar Duverger, belirli seçim sistemlerinin mutlak bir parti sistemini beraberinde getirdiğine ilişkin bir sınıflandırma yapsa da bu düşüncenin mutlaklığı tartışmalıdır. Dolayısıyla bir seçim sistemi

mutlaka belirli bir parti sistemi doğurur demek yerine seçim sistemlerinin parti sistemlerinin belirlenmesinde güçlü bir faktör olduğunu söylemek daha doğru olacaktır (Çam, 1968: 217-218).

Çok Partili hayata geçişin yaşandığı 1946 yılından bugüne ülkemizde uygulanan seçim sistemlerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Seçim sistemlerinin meclisteki sandalye dağılımına doğrudan etki ettiği düşünüldüğünde seçim sistemi tarihimizdeki çeşitlilik, parti sistemi tarihimizde de çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Ülkemizde seçim sisteminin ayrıntılarına girmeden önce milletvekili seçimlerinde uygulanan sistemleri şu şekilde tablolastırmak mümkündür (Tuncer, 2006: 179):

Tablo 4: Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri

Seçim Sistemleri	Uygulandığı Seçimler
Çoğunluk Sistemi	
Liste Usulü Çoğunluk	1946, 1950, 1954, 1957 Seçimleri
Nispi Temsil Sistemi	
Çevre Barajlı D'Hondt	1961 Milletvekili Seçimi
Millî Bakiye	1965 Milletvekili Seçimi
Barajsız D'Hondt	1969, 1973, 1977 Milletvekili Seçimleri
Çifte Barajlı D'Hondt	1983 Milletvekili Seçimi
Çifte Barajlı D'Hondt + Kontenjan	1987, 1991 Milletvekili Seçimleri
Ülke Barajlı D'Hondt	1995, 1999, 2002, 2007, 2011, Haziran 2015, Kasım 2015 Seçimleri

1946-1960 döneminde uygulanan liste usullü çoğunluk sisteminde seçim çevreleri illerden oluşmaktaydı. Bir seçim çevresinde oyların çoğunluğunu alan parti o seçim çevresindeki milletvekillerinin tamamını kazanmaktaydı. Dolayısıyla bu sistem orantısız ve adaletsiz sonuçlar ortaya çıkardı. Örneğin 1950 seçimlerinde Demokrat Parti (DP) %53,3 oy almasına rağmen sandalyelerin %83,3'ünü kazandı. Benzer tablo 1954 ve 1957 seçimlerinde de ortaya çıktı.

1961 seçimlerinde çevre barajlı D'Hondt sistemi uygulanmıştır. D'Hondt sisteminde partilerin bir seçim çevresinde aldıkları oylar sırasıyla 1,2,3,4... vb. şekilde o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına kadar bölünür. Ortaya çıkan rakamlar partili aday ya da bağımsız aday ayrımı gözetmeksizin büyükten küçüğe doğru sıralanır ve bu yolla milletvekilliğinin dağıtımı gerçekleşir. Çevre barajı ise bir seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oy sayısının, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesinden elde edilen rakamın altında oy alan partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği verilmemesi anlamına gelmektedir (Özbudun, 2011: 93). Ülkemizde 1969-1983 arasında ise D'Hondt sistemi barajsız olarak uygulanmıştır.

1965 seçimlerinde uygulanan Millî Bakiye sistemi artık oy sorununu ülke düzeyinde çözmeye yönelik bir sistem olarak görülmüştür. Bu sistemde her seçim çevresindeki geçerli oy toplamı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünerek "seçim sayısı" bulunur. Daha sonra bir partinin bir seçim çevresinde aldığı toplam geçerli oyların seçim sayısına bölünmesi yoluyla partinin o seçim çevresinde çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşılır. Partilerde kalan artık oylar "millî seçim çevresi" içerisinde toplanır. Bu toplam seçim çevrelerinden artık kalan milletvekili sayısına bölünerek "millî seçim sayısı" bulunur. Son olarak partilerin millî seçim çevresinde aldıkları toplam geçerli oy sayısı millî seçim sayısına bölünerek artık milletvekilliklerinin dağılımı yapılır (Türk, 2006: 89).

1983 Seçimleri Millî Güvenlik Konseyi'nin seçim sistemine yönelik düzenlemeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Buna göre konsey, hem radikal uçtaki partileri sistem dışında tutmak hem de siyasal istikrar açısından zararlı gördükleri koalisyon hükümetleri olasılığını azaltmak için ülke barajı ve seçim barajını birlikte uygulayarak çift barajlı D'Hondt sistemini hayata geçirmişlerdir (Özbudun, 2011: 95).

1987 ve 1991 seçimlerinde ise çift barajlı D'Hondt sisteminin yanında "kontenjan adaylığı" sistemi de getirilmiştir. Buna göre bir çevrenin çıkarabileceği azamî milletvekili sayısı yediden altıya indirilmiş, çevre barajının belirlenmesi noktasında yapılacak bölme işleminin de altı ile değil beş ile yapılmasına karar verilmiştir. Kalan bir milletvekilliği için ise partilerin aday göstermesi ve partisinin seçim çevresi barajını aşmasına bakılmaksızın en çok oyu alan partinin kontenjan adayının seçilmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla kontenjan adayları için tek adlı basit çoğunluk sistemi uygulanmıştır (Türk, 2006: 100). Getirilen kontenjan adaylığı sayesinde ANAP, 1987 seçimlerinde 1983 seçimlerine oranla oylarında ciddi bir düşüş yaşasa da meclisteki sandalye oranını %52,75'ten %64,9'a çıkarmıştır (Özbudun, 2011: 96).

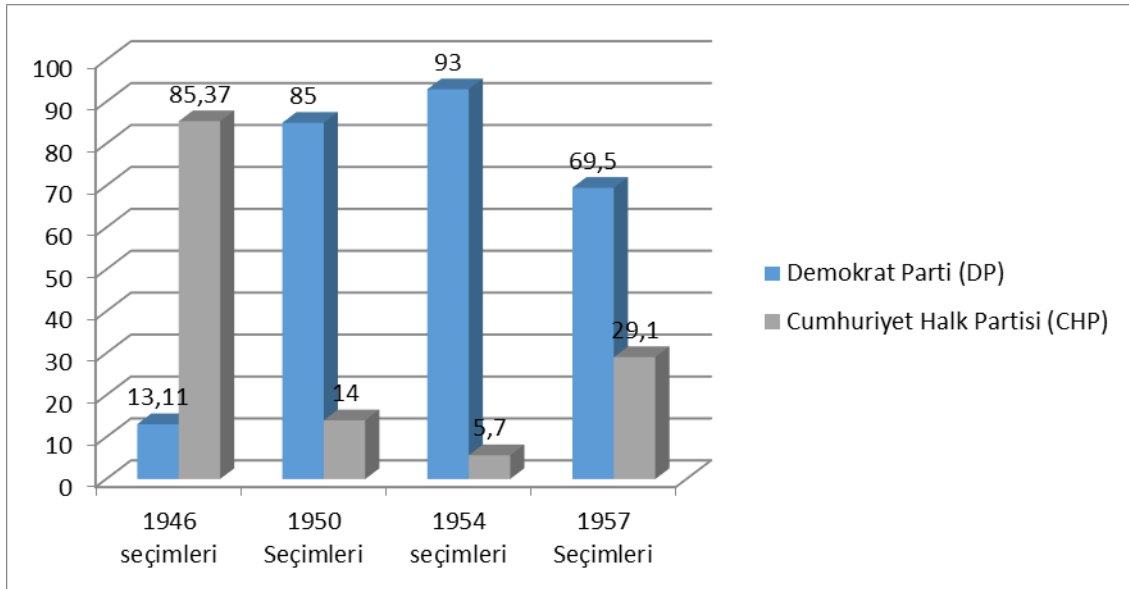
Son olarak 1995 seçimlerinden itibaren ülkemizde %10 ülke barajlı D'Hondt sistemi uygulanmaktadır. Seçim sisteminde 1995 yılında yapılan bu değişikliğe her ne kadar "temsilde adalet yönetiminde istikrar" ilkesi dayanak gösterilse de sistemin hem istikrar hem de adalet noktasındaki eksikliği halen tartışılmaktadır.

Türkiye'nin seçim sistemi tarihinde görülen bu çeşitlilik daha önce de belirttiğimiz gibi parti sistemine de doğrudan yansımıştır. Özellikle Siaroff'un tipolojisinin temelinde partilerin meclisteki sandalye oranı ve sandalye sayılarının yer aldığı düşünüldüğünde bu sonucun ortaya çıkması gayet doğaldır. Seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki bu doğrudan ilişki ülkemizin seçim tarihine yönelik yapılacak kapsamlı bir inceleme neticesinde çok daha net şekilde ortaya çıkacaktır.

3.2. Türkiye'nin Seçimleri ve Oluşan Meclis Tabloları

3.2.1. 1950-1960 Dönemi

Türkiye'de 1946-1960 dönemi seçimleri incelendiğinde; 1946 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 465 sandalyeden 397 tanesine sahip olarak %85,37 temsil oranı elde etmiş, Demokrat Parti (DP) ise 61 vekil ile %13,11 temsil oranı elde etmiştir. 1950 Seçimlerinde DP'nin 27 yıl süren tek parti iktidarına kesin bir zaferle son verdiği görülmektedir. 1950 Seçimleri sonucunda DP meclisteki 487 sandalyenin 416 tanesini ve toplam sandalye sayısının %85'ini kazanarak tek başına iktidar olmuştur. CHP ise %14 temsil oranıyla 69 sandalye kazanabilmiştir. 1954 Seçimlerinde de DP birinci parti özelliğini arttırarak sürdürmüş ve meclisteki 541 sandalyenin 503 tanesine sahip olmuştur. DP bu rakamlarla meclisteki sandalyelerin %93'ünü kazanmıştır CHP'nin bu seçim sonucunda kazandığı sandalye sayısı ise %5,7 temsil oranıyla 31'de kalmıştır. 1954 Seçimleri sonucunda mecliste 5 adet sandalye elde etme şansına sahip olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Siaroff'un tipolojisinde temel belirleyici olan sandalye sayısının en az %3'ünü elde etme kriterini sağlamadığı için incelemeye dâhil edilmemiştir. Son olarak 1957 Seçimlerine baktığımızda ise DP her ne kadar oy oranında ve sandalye sayısında düşüş olsa da tekrar tek başına iktidar olma başarısını göstermiştir. Seçim sonucunda meclisteki sandalyelerin %69,5'ini alan DP 424 vekil çıkarmıştır. CHP ise temsil oranını %29,1'e çıkartarak 610 vekilden 178 tanesine sahip olmuştur. 1954 seçimlerine benzer şekilde meclise 4'er vekil sokan Hürriyet Partisi ve CMP analiz dışında tutulmuştur (www.ysk.gov.tr).

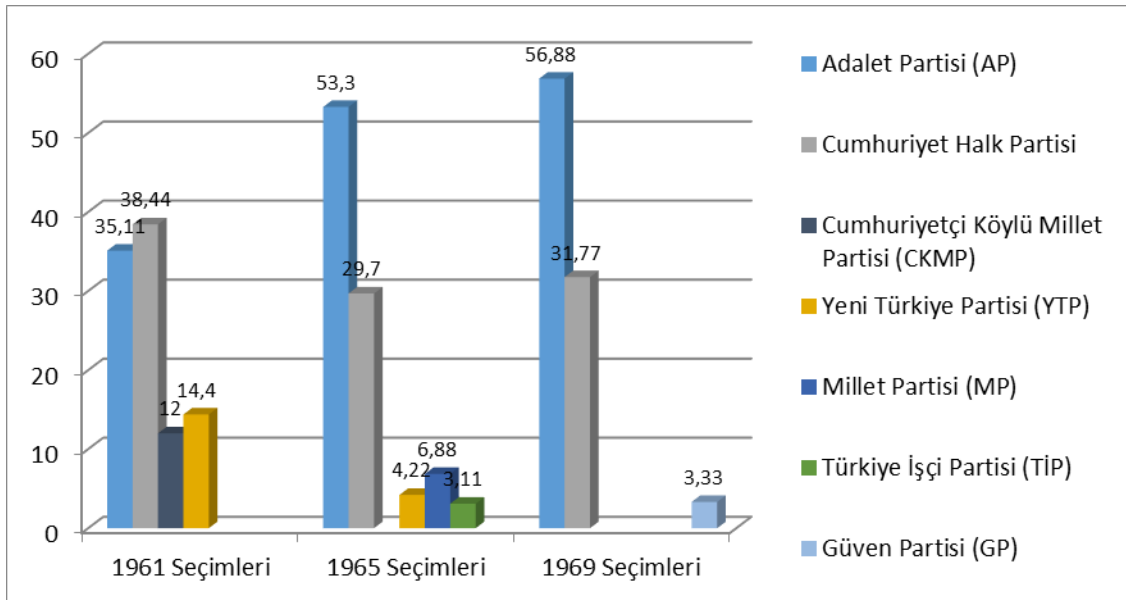

Şekil 1: 1946-1960 Dönemi Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

1946-1960 dönemini Siaroff'un tipolojisi açısından incelediğimizde her dört seçim sonucunda da meclisteki ilk iki partinin toplam sandalye sayısının %95'inden fazlasını elde ettiği görülmektedir. Bununla birlikte 1946 seçimlerinde birinci parti olan CHP ikinci Parti DP'nin, 1950 yılından sonraki tüm seçimlerin sonucunda ise DP ikinci parti olan CHP'nin vekil sayısının 2 katından fazla sandalyeye sahip olmuştur. Sonuç olarak 1946-1960 döneminde Türkiye'de "Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi"nin varlığı açık bir şekilde görülmektedir.

3.2.2. 1961-1973 Dönemi

Türkiye'nin 1961-1973 dönemi seçimlerine bakacak olursak, ilk olarak 1961 seçimlerinde 450 sandalyeli mecliste %3'ün üzerinde sandalye sayısına sahip 4 partinin olduğu görülmektedir. Bu partilerden CHP 173 vekil ve %38,44 temsil oranıyla ilk sırada yer almaktadır. DP'nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi (AP) ise 158 vekil ve %35,11 temsil oranıyla ikinci sıradadır. Mecliste en fazla sandalyeye sahip olan üçüncü parti ise 65 vekil çıkaran ve sandalyelerin %14,4'üne sahip olan Yeni Türkiye Partisi (YTP)'dir. %12 temsil oranı ve 54 sandalyeyle Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) meclisteki dördüncü ve son partidir. 1965 seçimlerinde meclise giren birinci parti değişmiş ve AP 240 sandalye ve %53,3 oranla birinci parti olmuştur. CHP 134 vekil ve %29,7 temsil oranıyla ikinci parti olarak meclise girerken, meclisteki diğer partiler sırasıyla; 31 vekil ve %6,88 temsil oranıyla Millet Partisi (MP), 19 vekil ve %4,22 temsil oranıyla YTP ve 14 vekil ve %3,11 temsil oranıyla Türkiye İşçi Partisi (TİP)'tir. Son olarak 1969 seçimlerinde AP tekrar meclis çoğunluğunu kazanmış ve kazandığı 256 sandalye ile %56,88 oranında temsil gücü elde etmiştir. İkinci parti olarak CHP 143 sandalye ile meclis aritmetiğinde %31,77 oranında temsiliyet kazanmıştır. 1969 seçimleri sonucunda meclise giren üçüncü parti ise 15 sandalye ve %3,33 temsil oranıyla Genç Parti (Gp)'dir(www.ysk.gov.tr). 1965 seçimlerinde CKMP ve 1969 seçimlerinde YTP, MP, TİP ve Birlik Partisi (BP) meclise vekil sokmalarına rağmen %3'ün altında temsil gücüne sahip oldukları için inceleme dışında bırakılmışlardır.

Şekil 2: 1961-1973 Dönemi Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

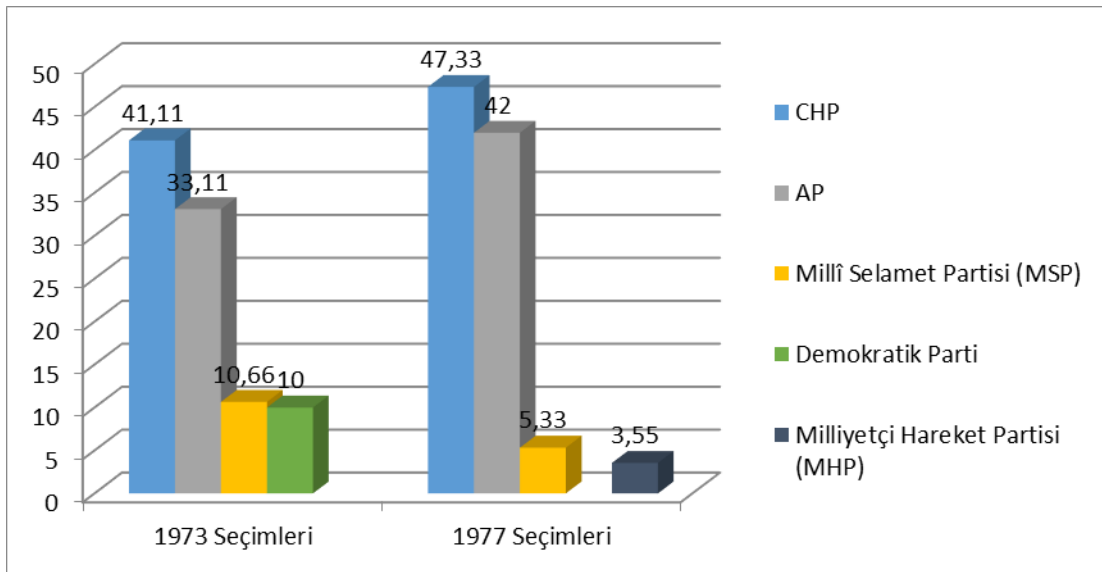
1961-1973 döneminin parti sistemini ortaya koyarken karşımıza çıkan ilk kriter meclise giren parti sayısıdır. Bu bağlamda üç seçim sonucunda meclise giren parti sayısı 3-5 aralığındadır. Meclise giren parti sayısının dışında partilerin sandalye sayılarının karşılaştırması da sistemin niteliğini ortaya koymaktadır. 1961 Seçimlerinin sonucuna göre mecliste %3'ün üzerinde oy alan 4 parti vardır ve birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından azdır. İkinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından biraz azdır. * Bu noktada Siaroff'un tipolojileri ortaya koyarken belirttiği gibi uzun vadede tipolojiler ortaya koyarken hesaplamalarda küçük farklılıkların olabileceğini gözardı etmemek gereklidir. 1965 seçimlerinde mecliste 5 parti %3'ün üzerinde temsil gücüne sahiptir. Bununla birlikte birinci parti olan AP'nin sandalye sayısı ikinci parti CHP'nin sandalye sayısının iki katından az, ikinci parti olan CHP'nin sandalye sayısı üçüncü parti olan MP'nin sandalye sayısının 2.5 katından fazladır. Benzer şekilde, %3'ten fazla temsil gücüne sahip 3 partinin meclise girmeye hak kazandığı 1969 seçimleri sonucunda da birinci parti olan AP'nin sandalye sayısı ikinci parti CHP'nin sandalye sayısının iki katından az, ikinci parti olan CHP'nin sandalye sayısı üçüncü parti olan GP'nin sandalye sayısının 2.5 katından fazladır. Bu döneme genel olarak bakıldığında her ne kadar tek parti iktidarları görülse de bu tek partinin "baskın" olma

*Meclisteki üçüncü parti YTP'nin sandalye sayısı olan 65'in 2.5 katı 162,5 yapmaktadır ve ikinci parti olan AP'nin sandalye sayısı 158'dir.

niteliklerine sahip olmadığı, bununla birlikte hükümet kurmak için herhangi bir “buçuk” partiye de ihtiyaç duymadığı görülmektedir. Tüm bu verilerden hareketle Türkiye’de 1961-1973 döneminde “İki Ana Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi” görülmüştür denilebilir.

3.2.3. 1973-1983 Dönemi

Türkiye’de 1973 seçimlerinin ardından 4 partili meclis yapısı ortaya çıkmıştır. Seçim sonucunda CHP, 185 vekil kazanarak meclisteki sandalyelerin %41,11’ini elinde tutmuştur. AP ise %33,11 temsil oranını getiren 149 vekil ile mecliste temsil edilmiştir. Mecliste yer alan diğer iki parti ise 48 vekil ve %10,66 temsil ile Millî Selâmet Partisi (MSP) ve 45 vekil ve %10 temsil ile Demokratik Parti’dir. 1977 Seçimlerinin ardında da 4 partili bir meclis yapısı ortaya çıkmış ve meclisteki ilk 3 partinin sırası değişmemiştir. Buna göre CHP kazandığı 213 sandalye ile mecliste %47,33 oranında temsil edilerek ilk sırada yer almıştır. %42 oranında temsil gücüne sahip olan AP ise 189 vekil çıkarmıştır. Meclisin üçüncü partisi MSP ise %5,33 temsil oranıyla 24 vekil çıkarabilmiştir. Meclisteki dördüncü parti ise kazandığı 16 sandalye ve %3,55 temsil gücüyle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’dir (www.ysk.gov.tr). 1973 seçimlerinde Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), 1977 seçimlerinde ise Demokratik Parti ve CGP %3 temsil gücü kriterinden hareketle analiz dışında tutulmuşlardır.

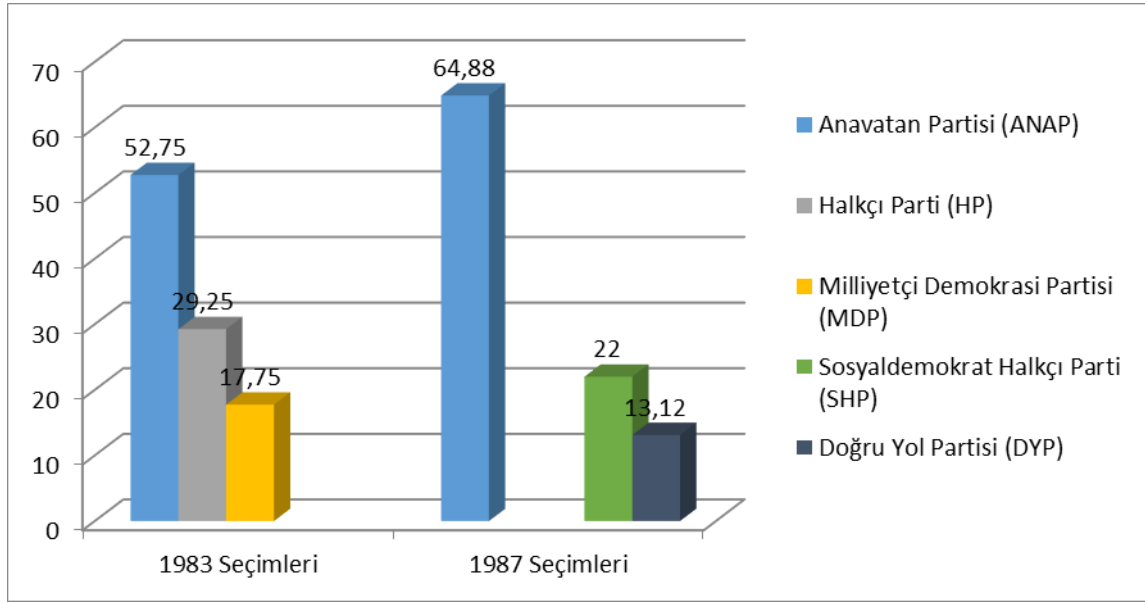

Şekil 3: 1973-1983 Dönemi Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

Parti sistemleri açısından düşünüldüğünde 1973-1983 Dönemi 1961-1973 Dönemi ilk bakışta benzer gibi gözükse de 1970-1980 döneminde hiçbir parti iktidar olabilecek çoğunluğa sahip olamamıştır. Hem 1973 hem de 1977 seçimleri sonucunda mecliste %3 ve üzerinde sandalyeye sahip 4 partinin olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra her iki seçimin sonucunda da birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının 2 katından az, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından fazladır. Burada temel belirleyici olan nokta iki ana partiden birinin iktidar olabilmek için üçüncü bir partiye ihtiyaç duymasındır. Dolayısıyla 1970-1980 Dönemi “İlimli Çok Parti (İki-Buçuk Parti)Sistemi” şeklinde sınıflandırılabilir.

3.2.4. 1983-1991 Dönemi

1983 seçimleri sonrasında ortaya çıkan tabloda yeni kurulan bir parti olarak Anavatan Partisi (ANAP) kazandığı 211 milletvekili ile 400 sandalyeli meclisin %52,75’ini kazanmıştır. Halkçı Parti (HP) 117 vekil ile %29,25 temsil gücü elde etmiştir. Son olarak Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ise 71 sandalye ile %17,75 temsil gücü kazanmıştır. 1987 Seçimlerine baktığımızda ise ANAP’ın oy oranını ve sandalye sayısını arttırdığı ve 450 vekilden 292’sini kazanarak %64,88 gibi yüksek bir temsil gücüne sahip olduğu görülmektedir. İkinci parti Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ise 99 vekil ile %22 temsil gücü elde edebilmiştir. Mecliste sandalye kazanan son parti ise %13,2 temsil gücü ile 59 sandalyeye sahip olan Doğru Yol Partisi (DYP)’dir (www.ysk.gov.tr).

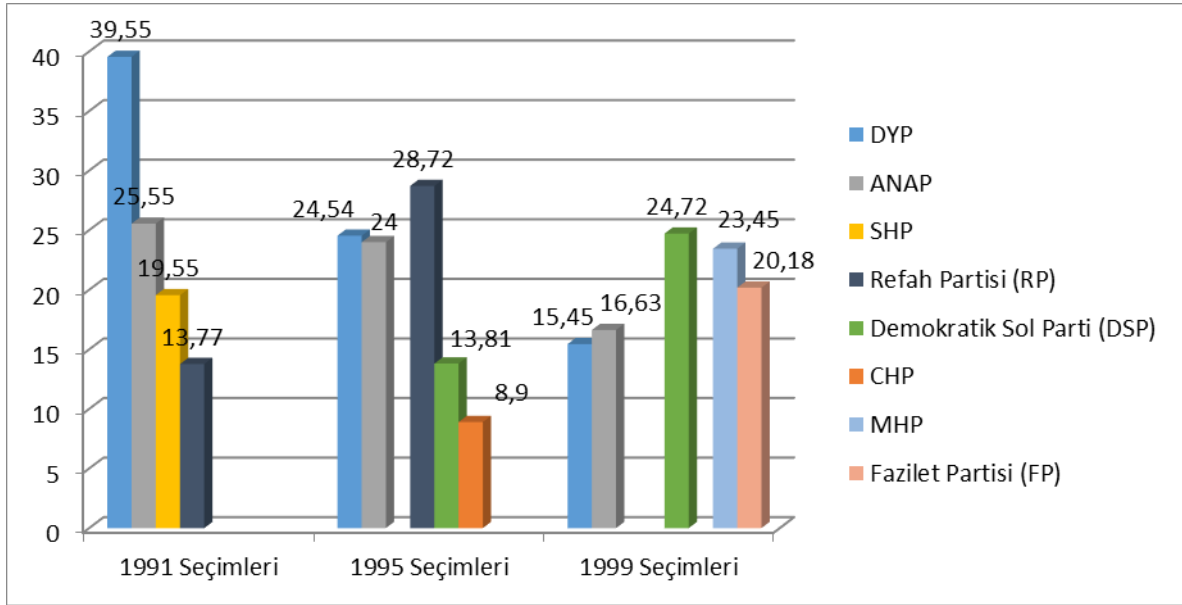

Şekil 4: 1983-1991 Dönemi Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

Türkiye’de 1983-1991 Dönemi parti sistemi sınıflandırması açısından ayrı bir karakteristiğe sahiptir. Bu noktada 1983 seçimlerine ayrı bir parantez açmak gereklidir. 12 Eylül müdahalesinden sonra gerçekleştirilen bu ilk seçimde darbe yönetiminin ciddi bir denetimi söz konusudur. Hem seçime girecek partilerin ve bu partilerin adaylarının Millî Güvenlik Konseyi’nin onayına bağlı olması hem de MDP’nin doğrudan konsey tarafından desteklenen bir parti olarak seçime girmesi 1983 seçimlerini diğer seçimlerden ayrı bir konuma oturtmaktadır. Bu bağlamda ANAP’ın ikinci parti olan HP’nin sandalye sayısının 2 katından biraz az sayıda sandalyeye sahip olması ciddi bir başarı olarak değerlendirilmeli ve sistem analizi yaparken göz ardı edilmemelidir. İkinci parti olan HP’nin sandalye sayısı ise üçüncü parti MDP’nin sandalye sayısının 2.5 katından azdır. 1987 seçimleri bu dönemde ANAP’ın hakimiyetini daha net bir şekilde göstermektedir. Seçim sonuçlarına göre meclisteki sandalyelerin %3’ünden fazlasına sahip olan 3 parti karşımıza çıkmaktadır. Seçim sonuçlarında elde edilen sandalye sayılarına baktığımızda ANAP, ikinci SHP’nin sandalye sayısının 2 katının çok üzerinde vekile sahiptir. İkinci parti SHP’nin sandalye sayısı ise üçüncü parti olan DYP’nin sandalye sayısının 2.5 katının çok altındadır. Hem 1983 seçimlerinin özel niteliği göz önüne alınarak bir değerlendirme yapıldığında hem de 1987 seçimleri sonucunda ortaya çıkan tabloya bakıldığında, her ne kadar ANAP 1983 seçimlerinde ikinci partinin 2 katı sandalye sayısına ulaşmasa da, bu dönemin parti sistemini “Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi” olarak adlandırmak mümkündür.

3.2.5. 1991-2002 Dönemi

1991-2002 arası dönemin seçim sonuçlarına baktığımızda 1991 seçimlerinden sonra 4 partili bir meclis yapısının ortaya çıktığı görülmektedir. 450 sandalyeden 178’ini kazanan DYP meclis dağılımında sandalyelerin %39,55’ini elde etmiştir. DYP’nin ardından sırasıyla; ANAP 115 vekil ve %25,55 temsil gücü, SHP 88 vekil ve %19,55 temsil gücü ve Refah Partisi (RP) 62 vekil ve %13,77 temsil gücü kazanmıştır. 1995 seçim sonuçlarına göre ise RP 550 sandalyeden 158’ini kazanarak birinci parti olmuş ve mecliste %28,72 temsil gücü elde etmiştir. DYP 135 vekil ile %24,54 temsil gücü, ANAP 132 vekil ile %24 temsil gücü, Demokratik Sol Parti (DSP) 76 vekil ile %13,81 temsil gücü ve CHP 49 vekil ile %8,9 temsil gücü kazanarak meclise giren diğer partilerdir. 1999 seçimleri sonucunda oluşan 5 partili mecliste ise 550 sandalyenin %24,72’sini kazanan DSP 136 vekil çıkarmıştır. Meclisteki dağılımda %23,45 temsil oranı elde eden MHP ise 129 vekil kazanmıştır. %20,18 oranında temsil gücü elde eden ve 111 vekil çıkarmayı başaran Fazilet Partisi (FP) ise üçüncü parti konumundadır. Mecliste sandalye kazanan son iki parti ise sırasıyla 86 vekil ve %15,63 temsil gücü ile ANAP ve 85 vekil ve %15,45 temsil gücü ile DYP’dir (www.ysk.gov.tr). 1991 seçimlerinde 7 vekil çıkararak meclise girme şansına sahip olan DSP meclis içinde %3 temsil gücüne sahip olmadığı için değerlendirme dışında tutulmuştur.

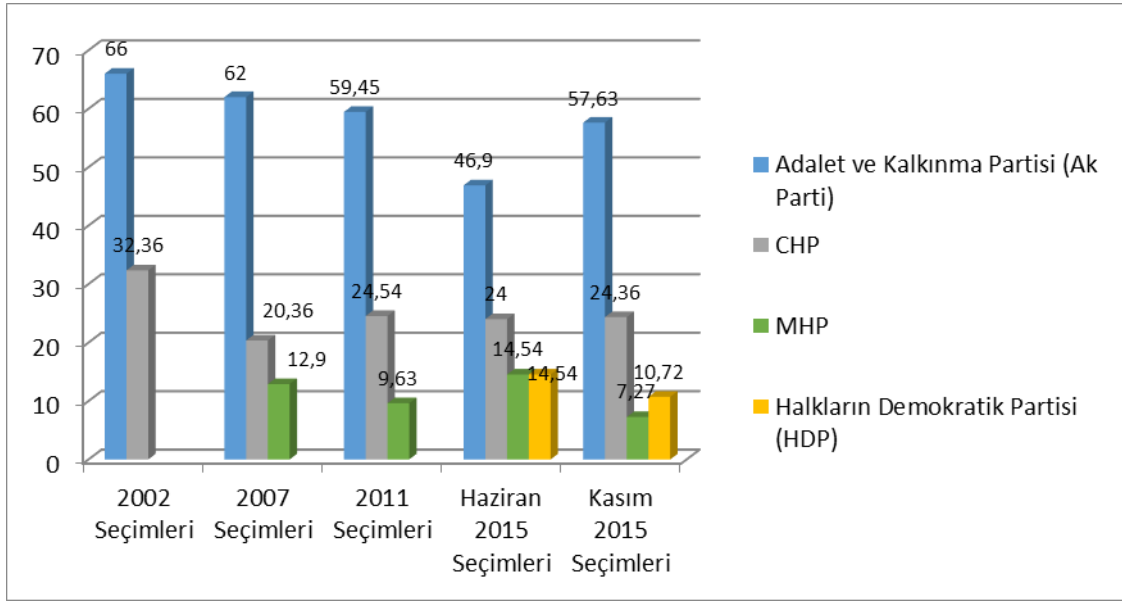

Şekil 5: 1991-2002 Dönemi Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

1991-2002 döneminde seçim sonuçlarına baktığımızda meclisteki sandalye sayısının en az %3'ünü alan partilerin sayısı seçim tarihlerine göre 4-5-5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tüm seçimlerin sonuçlarında birinci partinin elde ettiği sandalye sayısı ikinci partinin elde ettiği sandalye sayısının 2 katından, ikinci partinin elde ettiği sandalye sayısı ise üçüncü partinin elde ettiği sandalye sayısının 2.5 katından azdır. Bu veriler ışığında Türkiye'de 1991-2002 döneminde "Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu İlmli Çok Parti Sistemi" görülmüştür.

3.2.6. 2002 Sonrası

2002 sonrası Türk siyasal sisteminde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin tek parti iktidarının süreklilik arz ettiği görülmektedir. İlk olarak 2002 seçimlerinde sadece iki parti mecliste sandalye kazanabilmiştir. Bu partilerden Ak Parti 550 vekilden 363 tanesini kazanarak %66 temsil gücü elde etmiştir. CHP ise 178 vekil ile %32,36 temsil gücüne sahip olmuştur. 2007 seçimleri ile birlikte mecliste temsil edilen parti sayısı değişmiştir. Bu seçimlerin sonucunda Ak Parti 341 vekil ile %62 temsil gücü elde ederek yine birinci parti olmuştur. CHP 112 vekil kazanarak elde ettiği %20,36'lık temsil gücü ile meclisteki ikinci parti olmuştur. Mecliste sandalye sahibi olan bir diğer parti ise 71 vekil ve %12,9 temsil gücü ile MHP'dir. 2011 yılına geldiğimizde ise 2007 seçimlerindeki benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Meclisteki partilerin isimleri ve sıraları değişmezken sandalye sayıları ve temsil güçleri farklılık göstermiştir. Buna göre Ak Parti 327 vekil ile %59,45, CHP 135 vekil ile %24,54 ve MHP 53 vekil ile %9,63 temsil gücü kazanmıştır. 2015 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen seçimler sonucunda mecliste temsil edilme şansına sahip olan partilere bir yenisi eklenmiştir. Seçim sonucunda Ak Parti 258 sandalye kazanarak %46,9 temsil gücüne ulaşmıştır. CHP 132 vekil ve %24 temsil gücü, MHP ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) de 80'er vekil ile %14,54 temsil gücüne sahip olmuşlardır. Haziran 2015 seçimleri sonucunda hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu elde edememiş ve yapılan koalisyon girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle Kasım 2015'te seçimler yenilenmiştir. Bu seçimin sonucunda ise Ak Parti 317 vekil ile tekrar meclis çoğunluğunu kazanmış ve %57,63 temsil gücünü elde etmiştir. AK Parti'nin ardından sırasıyla; CHP 134 vekil ile %24,36, HDP 59 vekil ile %10,72 ve MHP 40 vekil ile %7,27 temsil gücüne ulaşmışlardır (www.ysk.gov.tr).

Şekil 6: 2002 Sonrası Seçim Sonuçlarında Meclisteki Sandalye Dağılımı (%)

2002 sonrası Türk siyasal sisteminde AK Parti'nin tek parti iktidarının süreklilik arz ettiği görülmektedir. İlk olarak 2002 seçimlerinde sadece iki parti mecliste sandalye kazanabilmiştir. Bu partilerden Ak Parti 550 vekilden 363 tanesini kazanarak %66 temsil gücü elde etmiştir. CHP ise 178 vekil ile %32,36 temsil gücüne sahip olmuştur. 2007 seçimleri ile birlikte mecliste temsil edilen parti sayısı değişmiştir. Bu seçimlerin sonucunda Ak Parti 341 vekil ile %62 temsil gücü elde ederek yine birinci parti olmuştur. CHP 112 vekil kazanarak elde ettiği %20,36'lık temsil gücü ile meclisteki ikinci parti olmuştur. Mecliste sandalye sahibi olan bir diğer parti ise 71 vekil ve %12,9 temsil gücü ile MHP'dir. 2011 yılına geldiğimizde ise 2007 seçimlerindeki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Meclisteki partilerin isimleri ve sıraları değişmezken sandalye sayıları ve temsil güçleri farklılık göstermiştir. Buna göre Ak Parti 327 vekil ile %59,45, CHP 135 vekil ile %24,54 ve MHP 53 vekil ile %9,63 temsil gücü kazanmıştır. 2015 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen seçimler sonucunda mecliste temsil edilme şansına sahip olan partilere bir yenisi eklenmiştir. Seçim sonucunda Ak Parti 258 sandalye kazanarak %46,9 temsil gücüne ulaşmıştır. CHP 132 vekil ve %24 temsil gücü, MHP ve HDP de 80'er vekil ile %14,54 temsil gücüne sahip olmuşlardır. Haziran 2015 seçimleri sonucunda hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu elde edememiş ve yapılan koalisyon girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle Kasım 2015'te seçimler yenilenmiştir. Bu seçimin sonucunda ise Ak Parti 317 vekil ile tekrar meclis çoğunluğunu kazanmış ve %57,63 temsil gücünü elde etmiştir. AK Parti'nin ardından sırasıyla; CHP 134 vekil ile %24,36, HDP 59 vekil ile %10,72 ve MHP 40 vekil ile %7,27 temsil gücüne ulaşmışlardır (www.ysk.gov.tr).

2002 sonrası dönemi parti sistemleri açısından ele aldığımızda 2002 seçimleri sonrası ortaya çıkan tabloyu ayrı olarak incelemek gerekmektedir. Bu seçimlerde meclis iki partiden oluşmuştur ve bu iki partinin toplam sandalye oranları %95'in üzerindedir. Ayrıca birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin sandalye sayısının iki katından fazladır. Dolayısıyla 2002-2007 arası dönemi "Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi" olarak nitelenebilir. 2007 sonrasında ise sistem ılımlı çok parti sistemine evrilmiştir. Şöyle ki, 2007 seçimleri sonucunda 3 partili meclis yapısı ortaya çıkmıştır. Birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin 2 katından fazla, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin oyunun 2.5 katından azdır. 2011 seçimlerinde de 3 partili bir meclis yapısı oluşurken, birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin 2 katından fazla, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin sandalye sayısının 2.5 katından biraz fazladır.* Haziran 2015 seçimlerinde meclis 4 partili bir şekle almıştır. Sonuçlara göre birinci partinin sandalye sayısı ikinci partinin 2 katından az,† ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin oyunun 2.5 katından azdır. Kasım 2015 seçimleri sonrasında da 4 parti mecliste sandalye kazanma başarısını elde etmiştir. Sonuçlara göre Birinci

*Üçüncü parti MHP'nin sandalye sayısı 53'tür ve bu sayının 2.5 katı 132 yapmaktadır. İkinci parti CHP'nin sandalye sayısı ise 135'tir.

†İkinci parti CHP'nin sandalye sayısı 132'dir ve bu sayının 2 katı 264 yapmaktadır. Birinci parti AK Parti'nin sandalye sayısı ise 258'dir.

partinin sandalye sayısı ikinci partinin 2 katından fazla, ikinci partinin sandalye sayısı ise üçüncü partinin oyunun 2.5 katından azdır. 2007 sonrası dönemin parti sistemleri açısından analizini yaparken 2011 seçimlerinde ikinci parti ile üçüncü partinin sandalye sayıları arasındaki durum ve Haziran 2015 seçimlerinde birinci parti ile ikinci partinin sandalye sayıları arasındaki durum istisna olarak kabul edilmelidir. Çünkü her iki durumda da ortaya çıkan rakamlar Siaroff tarafından belirlenen kriterlerin çok düşük miktarda altında ya da üzerinde bir sonuç vermektedir. Bu değişkenlik çok düşük miktarda kaldığı için Siaroff'un da belirttiği gibi uzun vadeli analizlerde göz ardı edilebilir. Sonuç olarak ortaya çıkan tabloya genel olarak bakıldığında 2007 sonrasında Türkiye'de "Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi" görüldüğünü söyleyebiliriz.

4. SONUÇ

Klasik tipoloji her ne kadar kendisinden sonra ortaya konan tipolojilerin temelinde yer alsada liberal siyasal sistemlerin artık çok partili yapılara evirildiği düşünüldüğünde yakın dönemi açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu noktada çalışma içinde ele aldığımız Siaroff'un 9 kademeli tipolojisi hem ülkeden ülkeye farklılaşan hem bir ülkenin tarihsel süreç içinde değişen parti sistemlerini açıklama noktasında kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Bu tipoloji Türkiye'nin parti sisteminin açıklanması açısından da ortaya çıkacak kafa karışıklıklarına cevap verecek bir kapsamdadır. Siaroff'un tipolojisiyle Türkiye'nin siyasal parti sistemi tarihini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1946-1960 Dönemi: Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi
- 1961-1973 Dönemi: İki Ana Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi
- 1973-1983 Dönemi: İlimli Çok Parti Sistemi (İki-Buçuk Parti Sistemi)
- 1983-1991 Dönemi: Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi
- 1991-2002 Dönemi: Parti Güçlerinin Dengeli Olduğu İlimli Çok Parti Sistemi
- 2002-2007 Dönemi: Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi
- 2007-2017 Dönemi: Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi

Türkiye'de siyasal parti sistemini ortaya koyan bu tablo sadece parti sistemi açısından değil siyasal tarihimizdeki kutuplaşma düzeyi, sistemin ideolojik niteliği ve 2017 Referandumu sonrası olası sistem yapısı hakkında da bilgi vermektedir.

1950-1960 ve 2002-2007 dönemleri istisna tutulduğunda Türkiye'de klasik sınıflandırmayla çok parti sistemi hâkim olmuştur. Sistemin detaylarına inildiğinde ise Türk siyasetinin ilimli bir yapıda olduğu görülmektedir. İlimli yapıdan kasıt, sistem içinde etkin olan partilerin siyasal yelpazenin uç noktalarında olmayan partilerden oluşmasıdır. Dolayısıyla sistemin "merkezcil" bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

Siyasal parti sisteminde ortaya çıkan tablo aslında siyasal sistemimizin çok bilinen ideolojik özelliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Buna göre, Türk siyasal sistemi sağ ideolojinin hâkimiyeti altındadır. Tüm seçimlerin sonucunda baskın bir partiye sahip iki parti sistemlerinin ve baskın partili ilimli çok parti sistemlerinin "baskın" partileri siyasal yelpazenin sağında konumlanmaktadır. Hatta ilimli çok parti sisteminin görüldüğü tüm dönemlerde meclisteki ilk üç partinin ikisi sağ partiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum 2017 sonrası yeni sistem açısından da birtakım çıkarımlar yapmamıza imkân sağlamaktadır. Parlamenter sistem döneminde sol partiler zaman zaman -her ne kadar "baskın" bir nitelik göstermese de- tek başlarına, zaman zaman ise koalisyonlar yoluyla iktidar olabilmişlerdir. Ancak yeni sistemin bu durumun önünü ciddi bir şekilde kapadığı söylenebilir. Özellikle 1980 sonrası döneme bakıldığında sol partiler için %35-40 bandında bir oy oranı ulaşabilecek en yüksek oran olarak görülmektedir. Meclisteki temsil oranına bakıldığında ise sol ideoloji, en yüksek temsil oranına %47,33 ile 1977 seçimlerinde ulaşmıştır. Çalışmada ele alınan 19 seçim sonucunda sol partilerin meclisteki ortalama temsil gücü ise %31,33'tür. Sağ partilerin mecliste temsil gücünün ortalaması ise %66,75'tir. Dolayısıyla gelecekte Türkiye siyasetinin sağ ideoloji egemenliğinde şekilleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2017 Anayasa Değişikliği Referandumu sonucunda değişikliklerin kabul edilmesinin ardından Türkiye'de görülebilecek olası parti sistemleri hakkında da düşünceler ortaya konmuştur. Bu düşüncelerin bir kısmında Türkiye'de siyasal parti sisteminin iki-buçuk parti sistemine evirildiği öne sürülmektedir. Ancak Siaroff'un tipolojisi ışığında bakıldığında bu düşüncenin yanlış olduğu görülmektedir. Teoride iki-buçuk parti sistemi parlamenter sistemlerde görülebilecek bir parti sistemidir. Hükümet kuracak çoğunluğu elde edemeyen bir parti meclisteki sandalyelerin en az

%3'ünü alan ve mecliste en fazla üçüncü sırada olan bir partinin desteğiyle hükümeti kurarsa sistemi iki-buçuk parti sistemi olarak isimlendirmek mümkün olacaktır. Ayrıca başkanlık sistemleri özü itibarıyla meclis çoğunluğuna dayanan bir sistemdir. Dolayısıyla bu sistemde en fazla büyük bir parti ile küçük bir partinin seçim ittifakı görülebilir ve bu ittifak teori açısından sistemi iki-buçuk parti sistemi olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Türkiye'de önümüzdeki dönemde hangi parti sisteminin görüleceği öncelikle çıkarılacak uyum yasalarına bağlıdır. Bu yasalarda seçim sistemine ilişkin yapılacak düzenlemeler parti sistemi açısından da belirleyici olacaktır. Hem siyasal tarihimizin karakteristik niteliği hem de başkanlık sisteminin özü birlikte düşünüldüğünde parti sistemi açısından 3 farklı senaryo ihtimali karşımıza çıkmaktadır: a) Baskın Bir Partiye Sahip İki Parti Sistemi, b) Rekabetçi İki Parti Sistemi ve c) Baskın Bir Partiye Sahip İlimli Çok Parti Sistemi. Çıkarılacak uyum yasaları ve 2019 seçim sonuçları bu senaryolardan hangisinin gerçekleşeceğini bizlere gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Bertoa, C. F. (2017). "Political Parties or Party Systems? Assessing The 'myth' of Institutionalisation and Democracy", *West European Politics*, 40(2):402-429.
- Blondel, J. (1968). "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", *Canadian Journal of Political Science*, 1(2):180-203.
- Croissant, A. ve Völkel, P. (2012). "Party System Types and Party System Institutionalization: Comparing New Democracies in East and Southeast Asia", *Party Politics*, 18(2):235-365.
- Çam, E. (1968). "Parti Sistemleri ve Seçim Tekniği", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 27(3-4): 209-224.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kiriş, H. (2011). "Parti Sisteminde Kutuplaşma ve Türk Parti Sistemi Örneği", *Amme İdaresi Dergisi*, 44(4):33-67
- Mair, P. (2002). "Comparing Party Systems" (Ed. Lawrance LeDuc, Richard Niemi, Pippa Norris), *Comparing Democracies 2*, ss.88-107, Sage Publications, London.
- Özbudun, E. (2011). *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Pelizzo, R. ve Nwokora, Z. (2016). "Bridging the Divide: Measuring Party System Change and Classifying Party Systems", *Politics & Policy*, 44(6):1017-1052.
- Siaroff, A. (2003). "Two And A Half Party Systems And The Comparative Role Of The Half", *Party Politics*, 9(3):267-290.
- Siaroff, A. (2006). "A Typology Of Contemporary Party Systems", 20th World Congress of the International Political Science Association, 9-13 Temmuz 2006, Japonya.
- Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Tuncer, E. (2006). "Türkiye'de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", *Anayasa Yargısı*, 23(2006):167-182.
- Türk, H. S. (2006). "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", *Anayasa Yargısı*, 23(2006): 75-112.
- Wollinetz, S. B. (2004). *Classifying Party Systems: Where Have All the Typologies Gone?*, <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2004/Wollinetz.pdf>, Erişim Tarihi: 20.04.2017
- Wollinetz, S.B. (2006). "Party Systems and Party System Types" (Ed. Richard Katz ve William Crotty), *Handbook Of Party Politics*, ss.51-62, Sage Publications, London.
- YSK, Yüksek Seçim Kurulu, www.ysk.gov.tr.